

Glej,
Life-

®-

anti

Veliki poč

Človek Intendant (da stvari ne bi bile prepuščene naključju, ima na hrbtu napis »Človek Intendant«), sedi s hrbtom obrnjen proti publiku in zre v šminkirno mizo brez ogledala, na kateri brlijo one simpatične majhne žarnice. Pogled mu zdrsne s šminkirne mize in se prek desne rame počasi ustali na občinstvu. Okoli ust so komaj opazni sledovi šminke, kakor da bi se po klovnovskem nastopu slabo očedil. Njegov dih je počasen, globok in nekoli-kanj hropeč; kot respiratorni aparat. Ves čas je ujet med rahle, enojne, dolge vdihne, ki se jih ne more znebiti ves monolog; uporablja jih skorajda za vsakim stavkom. Med monologom drži pod desno pazduho velikansko blagajniško knjigo.

ČLOVEK INTENDANT (*Kesanje gospoda M.*):

Prebiral in izbiral sem igre, popravljajal prevode, pisal kuplete, po možnosti študiral z igralci in udeleževal se skušenj, opravljal sem kos korespondence. Zato sem imel pravico, da sem proti običajni vstopnini prisostvoval predstavam: in se jezil. In nam je že tedaj grenil življenje tisti del kritike, ki v svoji mogočni imenitnosti pozablja, da smo v Ljubljani in da nismo na Dunaju, v Pragi, Parizu. Vrhu drugega dela je še bilo treba biti načelne boje o pomenu in namenu gledališča. Moje stališče je bilo to, da je najslabše tisto gledališče, ki je prazno. Nasproti praznim sedežem da gledališče ne izvršuje prav nikake »kulturne misije«. Zdelo se mi je, da gledališče ni kos vabiti vase občinstva zato, ker je tuje duhu občinstva po snoveh in jeziku. Prevodi so bili slabi, držali so se besede in ne smisla; zato je bil dialog papirnat, odvezal je možnost igre. Popravljajal sem jezik, lokaliziral igre, sestavljal repertoar, ki naj bi ustrezal duhovnemu razpoloženju krogov, ki je bilo računati z njihovim posetom. No, kot sem že dejal, smo se z literati in kritiki prav pošteno počili. Zaradi tega me je pošteno bolel zob. Spomin na ti leti mi že dolgo časa leži na duši kakor mora. (*Zatopi se v prazno temo odra in obraz mu spreleti nasmešek sladkega majhnega maščevanja.*) Nekaj let po »prevratu« me je posetila prijazna skupina gospodov z vprašanjem, mar ne bi hotel z ozirom na zamotane razmere spet prevzeti

uprave gledališča. (*Glasba iz ozadja ga spremlja skozi zadnji dve repliki.*)
Odgovoril sem, da se dam rajši obesiti. In to je res.

Obsedi skrušen, pomudi se pri svoji pekoči rani preteklosti. Glasbena spremljava narašča, pridruži se ji tudi besedilo. Z leve se iz prostora odpelje del mize s šminikirno mizo. Vse nekako sledi obratom glave Človeka Intendanta. V prostor pride velika tapeta, secesijska, za 500 €. V ozadju se v soju reflektorja pojavi Človek Arna Hadžialjević z mikrofonom. Pa stoječa secesijska ura in lesteneč. Trije stoli. Med songom se Človek Intendant odplazi do desnega stola, še vedno nerazdružljiv s svojo knjigo, in obsedi. Z leve vstopi Človek Literat in, da gledalcu ne bi ušlo kaj bistvenega, zasuka hrbet proti občinstvu: napis na hrbtu ga izdaja za Človeka Literata. Nato sede na levi stol.

ČLOVEK ARNA HADŽIALJEVIĆ (poje):
IGRALČEV SONG

Poglej me dobro v oči
V njih sam vrag sedi
In tli, in tli, in tli, in tli ...

Viva alternativa!
Viva alternativa!
Viva alternativa!
Viva alternativa!

Poglej me dobro v oči
V njih sam vrag sedi
In lačen je, in lačen je, in lačen je, in lačen je ...

Viva alternativa!
Viva alternativa!
Viva alternativa!

Viva alternativa!

Uhm, dajte mi en sam pogled,
Da vragu dam ga za obed,
On lačen je! On lačen je! On lačen je! In hoče vse!

Viva alternativa!
Viva alternativa!
Viva alternativa!
Viva alternativa!

Umm, glejte me! Umm, glejte me!
Še, glejte me! Še, glejte me!
UMUMUMUMUMUMUMU!
UMUMUMUMUMUMUMU!

Spregovori.

Pa si oglejmo, kako je davnega leta 1900 počilo med Človekom Intendantom in Človekom Literatom. Pred tem pa tuje in domače novice s Človekom Arno Hadžialjević.

V prostor se pripelje miza, na njej listi z novicami in platenka vode. Pred ČI in ČL sta kozarec vode in pljuvalnik, pred ČL še dve knjižici. ČI odloži blagajniško knjigo na mizo. ČAH sede med ČI in ČL in se pripravi na nastop. Razmiga roke, dlani, prste. Preizkuša položaj nog, zasuka se iz boka najprej k enemu, nato k drugemu nastopajočemu, raztegne vratne in mišice ramenskega obroča. Posebno pozornost nameni obraznim mišicam: kremži se, reži, pači, guba čelo, mežika, ogreje čeljust in ustnice. Ko ima občutek, da je njena modra čakra zrela za nastop, prične. ČL in ČI medtem zelo osredotočeno boljčita predse in grgrata. Potem se začnejo novice. Nervozno, zmedeno, a hkrati zelo simpatično. Med podajanjem novic se večkrat zmoti, se bolj ali manj uspešno popravi ter napake komentira. Ob tem ji je malce nerodno, ampak se s tem ne obremenjuje. Deluje sproščeno kakor novičarji dandanes.

ČAH je generator medijev: ni nujno iz leta 1900, čeprav tako izgleda. Pred vsako novico je kakopak avizo.

ČLOVEK ARNA HADŽIALJEVIĆ:

DOMAČA KRONIKA (Ob tem ČI in ČL izpljuneta.)

Brencelj povožen.

Včeraj popoldne je neki neprevidni voznik na Sv. Petra cesti povozil Alešovca Brenclja, spet. Poškodoval ga sicer ni dosti, a raztrgal mu je obleko. Alešovec, ki je skoro ves jebeno slep, prosi, če mu hoče kdo kaj stare obleke darovati. Čudno, da klerikalna stranka ne preskrbi dolgoletnega svojega služabnika, jako čudno!

Prijeta tatica.

Polijski nadstražnik A. Slanovec aretoval je danes iz mesta izgnano vlačugo, ah, Ivano Triler zaradi tatvine dveh zlatih prstanov in ženskega krila. Ta vlačuga je tudi izvršila tatvino v Vodmatu, o kateri smo svoj čas poročali.

Pretep v cerkvi.

Poročajo nam, da so se pripetili na velikonočno soboto popoldne v cerkvi na Krašnji veliki škandali. Radi bandere, katero so hoteli nositi različni fantje, se je vnel prepir in končno pretep sredi cerkve. Župnik je zaman miril in bil baje celo sam udarjen. Procesija se je menda odpovedala.

Mestna klavnica

je sedaj tudi dobila telefon, in sicer ima ta številko ena nič ena, 101. Občinstvu bo s tem gotovo ustrezno. Ta, ta, tarararatatara ...

Iz strahu pred kaznijo

je pobegnil z doma 10-letni šolski učenec Karol Vojska. V šoli je dobil slabo spričevalo in se je bal, da bode doma vsled tega tepen. Kam je šel, se ne ve. Najbrže se klati kje po ljubljanski okolici. Na čelu in na zgornji ustnici ima zaceljeno rano. Kar *skarfejs* ...

Kap zadela

je včeraj popoldne v Godčevi gostilni v Židovski stezi ključarskega mojstra Andreja Uraniča. Pravijo, da je pil na jezo in da mu je to škodovalo.

Kokoš ustrelil

je godec J. J. posestnici Ani Šoštaričevi na Zaloški cesti št. 23, ker se je pasla na njegovem svetu, ker se je pasla na njegovem svetu, ker se je pasla na njegovem svetu – pizda!

STRANE VESTI (ČI in ČL odpijeta in med vestmi izmenično grgrata.)

Krvniki štrajkajo

v Kantonu na Kitajskem. Zagrozili so vladi, da ne odsekajo niti jedne človeške glave več, ako se jim plača ne poviša. Resnično je plača krvnikov jako pičila. Vlada jim je obljubila, da dobe v kratkem več posla in s tem tudi več zaslužka. Krvniki so bili s to obljubo zadovoljni.

Največja žena na Grškem.

V grški vasi Frikala živi 22 let staro dekle, ki je visoko 2 m 30 cm. Črte lica so pravilne in vsi deli telesa so razmerni. Stariši in bratje so navadne rasti. Dekle se sramuje svoje veličine in navadno sedi. O! (ČI in ČL izpljuneta, odpijeta, grgrata.)

Krvoločna protestantska sekta.

V Appalternu na Holandskem se je pojavila med protestanti verska sekta, ki je iskala vraga v človeških trebuhih. Te dni se je prepričala, da

ima vruga v trebuhu hlapec Brinkman, kateremu so člani sekte razbili glavo, odrezali mu glavo in roke in ob petju psalmov si umivali roke v umorjenčevi krvi. Morilce so poslali v – blaznico.

H. Ibsen

je jako nevarno bolan. (*Edina novica, ki vzbudi pozornost pri ČI in ČL, velikima občudovalcema staroste meščanske drame.*) Ker je že nad 70 let star, se je baje za njegovo življenje resno bati. (*Izpljuneta*) Iz Kristijani je poročajo, da mu je zadnje dni nekoliko boljše in da imajo zdravniki še upanje. (*Vidno in slišno si oddahmeta in ponovno odpijeta.*)

Jack, razparalec trebuhov.

V Londonu se je iznova pojavil strašni morilec žensk, ki svojim žrtvam para trebuhe ter izginja potem brez sledu. V soboto je prišla neka delavčeva žena, prostituciji udana vlačuga, z nekim možem, ki je dejal, da je Rus, v neko gostilno ter se zaprla z njim v *chambre separée* – v neko separacijsko sobo. Drugega dne pa so našli natararji mrtvo žensko s prerezanim telesom, »Rusa« pa ni bilo nikjer. V Londonu vlada med ženstvom velik strah. Ni jih, bežijo domov, *niet harašo* ...

ČLOVEK ARNA HADŽIALJEVIĆ (*ČAH napove spopad in prvo reklamo; ob besedi "poč" ČI in ČL izpljuneta in ponovno odpijeta.*):

Pa si oglejmo ... ta ... Poč ... med ... Oglasi! Sponzor ... borbe! ... je:

Melusina ustna in zobna voda.

Proti zobobolu in gnjilobi zob izborno deluje Melusina ustna in zobna voda. (*ČAH odpije iz plastenke; grgrajo v troje; po trenutnem oklevanju tekočino z vidnim odporom pogoltne.*) Utrdi dlesno in odstranjuje neprijetno sapo iz ust. Lekarna M. Leustek, Ljubljana, zraven mesarskega mostu.

(*ČAH ubere ton, ki obeta spopad epskih razsežnosti. ČI in ČL ob omembi svojih imen vstaneta in se občinstvu poklonita. ČL po poklonu izpljune.*)

In sedaj težko pričakovani trenutek borbe! Besedo predajam g. Človek Literatu ... in g. Človeku Intendantu!

(*ČAH povleče na plano kovanec in nagovori ČI.*)

Mož, cifra?

ČLOVEK INTENDANT (*izpljune, potegne iz žepa robec, obriše usta; šele nato odgovori*):

Cifra!

ČLOVEK ARNA HADŽIALJEVIĆ (*vrže kovanec v zrak, ga ujame, se ozre k ČI*):

Cifra!

(*Namigne ČI, da sme pričeti.*)

ČLOVEK INTENDANT (*poda poročilo sezone; tokrat je ujet med dvojne, malo bolj slišne vdih-izdih-vdihe; monolog večkrat prekine EPP*):

Nimam bogvekaj posebno novega ali duhovitega povedati. Vendar zdi se mi zelo umestno in za stvar koristno vendarle enkrat to izreči jasno in glasno in brez ozirov.

Govoriti hočem o repertoarju. Leto za letom se točno ponavlja prikazen, da igre, ki jim je kritika pritisnila na čelo sramotni pečat, da niso za nič, pri našem občinstvu najbolj uspevajo in polnijo hišo za hišo, dočim je za igre, ki so po volji kritike, zanimanje občinstva večinoma skromnejše. A gledališko vodstvo se mora odločiti, ali se naj ukloni nazorom kritike in skuša vzgajati prazne fotelje in zevajočo galerijo do pravega umetniškega razumevanja ali naj prezira kritiko in da občinstvu, kar je občinstva.

Kak namen pa ima gledališče? Duševne vžitke naj nam nudi, razveseljevati nas mu je naloga. Kdor podtika gledališču druge namene, vara samega sebe. Razveseljevati pa mislim v besede narširšem pomenu; ne le smeh, tudi sraga v očesu je znak razveseljevanja. Razvedrila je naš delavni red zelo potreben; po težkem naporu možgan in živcev čez dan, postanemo na večer zmučeni in nemirni, pokoja potrebni, a za pokoj še preveč razburjeni. In baš za to naše stanje bodi gledališče kraj, kjer se človek odpočije in razvedri; ako si pa velika večina občinstva ne gre iskat razvedrila in odpočitka v igre, ki zahtevajo isto ali celo neprijetnejše delovanje možganov kot vsakdanje delo, ni občinstva zaradi tega zaničevati in zasmehovati, marveč resno upoštevati je to dejstvo. (*Se odžaja in popivna čelo.*)

Naloga gledališča je, da spravi naše jednostranski napete duševne sile zopet v ravnotežje, da da onemu delu naše duševne eneržije, ki mora pri naših vsakdanjih opravilih zanemarjen počivati, primerne opravila in ga ohrani gibčnega. Gledališče je za občinstvo. Najslabše je ono gledališče, ki je prazno, je ono gledališče, ki vanj ne zahaja občinstvo iz lastne žive potrebe.

Naše občinstvo obstoji iz različnih slojev različne izobrazbe; vsled tega so tudi duševna razpoloženja in dovzetnosti za te ali druge vrste vžitka različna; kar vzbuja v jednom gledalcu ...

ČLOVEK ARNA HADŽIALJEVIĆ: Oglasi! Vsak dan sladoled, ledna kava, ledna čokolada v konditoriji in kavarni Rudolf Kirbisich, Kongresni trg.

ČLOVEK INTENDANT (*nadaljuje*):

... kar vzbuja v jednom gledalcu prsrčno veselje, družega sploh ne gane ali mu je celo mučno. Vse ni vstani ugajati vsakemu. Naloga gledališkega vodstva je, da sestavi svoj repertoar tako, da ustreza ž njim čim širšemu občinstvu in nudi v gledališču odpočitka in razvedrila

najrazličnejšim okusom, ampak v pravičnem razmerju njih števila, ki je natančno zabilježeno v blagajniški knjigi. (*Ob omembi blagajniške knjige vstane in ljubeče potrepnja blagajniško knjigo pred seboj. Seže po knjižnem zaznamku, knjigo odpre, se poda okoli mize ter prične brati. Sklonjen je nad knjigo: hrbet kaže publiku in se nenehno ozira od knjige čez levo ramo v publiko.*) Opera: 28 predstav: 2428 gld. čistega dohodka. Drama: 38 predstav: in le 2219 gld. Te številke pravijo, da je opera privabljala jedno tretjino več občinstva nego drama in da opera v tem razmerju bolj nego drama ustreza duševnemu razpoloženju občinstva. Še dramski repertoar. Največkrat so bile igrane v tej sezoni narodne igre s petjem: »Rokovnjači« (šteje zabeležke v knjigi: čk. čk. čk. čk. čk. čk. čk. čk. čk ...) petkrat; v zadnjih dveh sezonah devetkrat, kar je nezaslišan uspeh, »Od stopnje do stopnje« in »Trije pari črevljev« (ČAH se privoščljivo zasmeji, ČI jo strupeno pogleda, ošvrkne knjigo, v zadregi reče v občinstvo) pardon!, »čevljev«, pa štirikrat; dočim sta bili dramati – Aškerčev »Izmajlov« in Cankarjev »Jakob Ruda« – odigrani le dvakrat. (*Zapre knjigo in se vrne na svoje mesto.*) G. Ignacij Borštnik je gostoval 5 večerov. (*Sede.*)

Mrtve te številke nam glasno trobentajo, da imajo največji uspeh na našem gledališču narodne igre s petjem in tem sorodne igre. (*ČL odpije in grgra.*) Vzroke hitro najdemo. Narodne igre zadevajo s svojo običajno resno-šaljivo, večkrat tudi nekoliko romantično snovjo in izpeljavo, ob najbolj spočite strune našega duha. Izsegačejo nam smeh, ki ga pri svojih strokovnih opravkih pogrešamo – izigravajo nam fantazijo, ki mora čez dan uničevana čepeti v kotu. Ustrezajo torej v silni meri duševnim potrebam.

ČLOVEK ARNA HADŽIALJEVIĆ: Oglas!

Kosilo in večerja! Kdaj diši najboljšje? Ko puhté na mizi testenine iz Prve kranjske tovarne testenin Žnideršič & Valencič Ilir. Bistrica. Zahtevajte jih po vseh prodajalnicah jestvin.

ČLOVEK INTENDANT (*nadaljuje*): Povdariti hočem, da je sedaj *stember* našega gledališkega repertoarja narodna igra s petjem (*ČL zaničevalno izpljune*) in da mora gledališko vodstvo to uvaževati, ako hoče, da izpolnjuje gledališče svoj namen v čim večji meri.

Zanemarjati pa seveda gledališkemu vodstvu, ki upošteva ta dejstva, nikakor ne bo treba moderne slovenske realistične drame; zelo ji je naklonjeno, hrepeni po njej, s cimballi bi jo sprejeli in z vihrajočimi prapori, kakor se v bukvah bere – a drame ni prave. V tuji halji prihaja in tuje govori, da jo le peščica literarnih strokovnjakov spozna za domačo. Smatram za veliko in za kulturni razvoj našega naroda naravnost osodepolno napako, ako izgubi naše pisateljstvo vso dotiko s širšim gledališkim občinstvom.

Slovensko gledališče ima že veliko občinstva, a pridobilo ga bo še več. V zadnji sezoni bilo je šestokrat razprodano, policija je morala včasih odganjati ljudi od blagajne. Število predstav narašča v vsaki sezoni; v zadnji igralni dobi dvignilo se je osobito vsled obilih popoludanskih ljudskih predstav, ki so zelo ustrezale željam najširšega občinstva. Kdor je le enkrat prisostoval taki popoludanski predstavi in je količkaj človekoljuben, tistega je morala razveseliti do dna srca ona navdušena živahnost in pristrčna veselost, ki sta vladali po vsem občinstvu in dokazovali popolno zmago iluzije. Moč, ki v tako dovršeni meri dviga občinstvo nad kruto vsakdanjost in njene skrbi, učinkuje kakor duševna kopelj in smatrati jo je za izredno kulturno sredstvo.

ČAH hoče po nastopu ČI sicer malce poduhovičiti, a ČL se prilepi na zadnjo iztočnico s sunkovitim napadalnim krikom. Njegov nastop je energičen, sunkovit, iz drobovine. Med govorom si večkrat daje ritem z desno roko; laket premika z metronomsko natančnostjo iz komolca gor in navzdol. Nekoliko spominja na diktatorje minulega stoletja.

ČLOVEK LITERAT:

Pardon gospoda!

Kar zahtevate je popolnoma deplacirano; to ni zahtev v interesu ume-tnosti, temveč v interesu blagajne. Umevno je seveda, da je društvo v skrbeh glede finančnega vprašanja. Ali ako bi umetnost morala postati blagajniška dekla, bi bilo bolje, da popolnoma izgine. Nekaj podobnega pa zahtevate, gospod intendant!

Računate le takole: »*Trije pari črevljev*« (ob vsaki omembi »*črevljev*« se *ČAH zahihita*) so nesli toliko in toliko; »*Od stopnje do stopnje*« je odvr-glo blagajni toliko in toliko; »*Sin*« in »*Izmajlov*« pa samo toliko. Iz tega sledi, da nam koristijo igre á la »*Trije pari črevljev*« in »*Od stopnje do stopnje*«, one druge pa nam delajo škodo. Zatorej naj pisatelji pišejo igre po vzoru »*Treh parov črevljev*«.

Pardon, gospoda!

Ako hočete biti konsekventni, si morate v bodoče enostavno naročati igre. Ali dvomim, da bode s tem imeli sreče pri pisateljih, kajti slovstvenik težko da bode pisal po naročilu. In tako ne bode drugače, kakor dobiti nekoliko literarnih »liferantov«. Prav mogoče je, da tedaj dobite vsako leto nekoliko tudi izvirnih »kasenštikov«, ali tedaj bi nasvetoval, da izbrišete dramatično ime povsod, kjer je danes čitljivo. Kajti tedaj ne bomo več imeli gledališkega odra, nego vse kaj drugega! Pardon, gospoda!

Postavili ste se na napačno stališče, ker ste menda pozabili, da je dramatika umetnost, ki ne more biti nič drugega, kakor plod notranjih impulzov, ne pa rokodelstvo, ki dela lahko po šablonih in naročbah. Zato tudi ni prav točna definicija, katere ste se poslužili in ki pravi, da je gledališču namen zabavati občinstvo. (*Malce se prestopi v desno in za-*

ničljivo pljume v pljuvalnik. Z majhnim korakom na levo se vrne v izhodiščni položaj.) S tem tolmačem se ne morem strinjati, tega glavnega namena ne more imeti naše gledališče. »**Theater ist eine Bildungsstätte!**« (Udari po mizi. Iznad mize se med govorjenjem počasi vzravna, se izprsi in vzpne na prste; impozanten je, velikanski v svojem pravičniškem srdu.)

Ako ima umetnost razen same sebe še kakšen namen – pravilo »**die Kunst für die Kunst**« namreč ne more biti absolutno – tedaj je njena naloga gotovo oplemenjevanje onih, ki jo uživajo. V tem smislu velja omika umetnosti. To pa je vsekakor mnogo več, nego zabava. Priznamo li umetnosti tak vzvišen namen, tedaj nikakor ne smemo zahtevati, da bi umetnik vpraševal, kaj slavnemu publikumu ugaja, kaj pa ne. Umetnost, ki bi se morala ozirati vedno na občinstvo, bi morala krevsati za njim, ne pa leteti nad in pred njim. Toda porežite ji peruti in uničili ste jo (*s petami zviška udari ob tla*). To pa pač ne more in ne sme biti cilj društva, ki se imenuje dramatično.

Toda blagajničar ugovarja! (*Začne se pozibavati s pet na prste.*)

Kadar igramo »Črevlje«, mora policija ljudi odganjati od blagajne, kadar je na repertoarju »Sin«, je parter na pol prazen. Dobro. To dokazuje, da je v Ljubljani dosti gledališkega občinstva, ali premalo umetniško čutečega. In to jezi »Dramatično društvo«. Za boga, saj jezi pisatelj in umetnike tudi! Ali je morda užitek pol leta ali še dalje zastavljati svoje najboljše moči, da se spiše drama in potem že pri premijeri videti prazne sedeže in lože? Ali je za igralca vzpodbujevalno z vso marljivostjo študirati ulogo, poglobiti se v karakter njen, z navdušenjem nastopiti, potem pa igrati pred napol praznim domom?

(*Obmolkne in se zasrepi v občinstvo. Sede.*) Da je v ljubljanskem občinstvu jako malo zanimanja za višjo umetnost, je pač naravno. Bujnega umetniškega življenja na Slovenskem sploh še ni (*spet ga izstrelili pokonci*); odkod naj pride globoko zanimanje? Kdo je doslej umetniško vplival na Ljubljancane? Kje imamo višje izobrazbe? Celó med inteligencijo je primanjkuje (*mimogrede pokaže na ČI*), za gotovo pa v šir-

ših plasteh ljudstva; celo trivijalna izobrazba je nezadostna. Domača umetnost ima na čelu zapisano geslo »ejduš« in »ga že 'maja«! Za boga, odkod pa naj se vzame to umetniško izobraženo, umetniško čuteče, umetniško kritično občinstvo?

Nimamo ga, ali občinstvo samo ni krivo, da ga nimamo, ker ni imelo nikdar prave priložnosti, da se vsaj nekoliko umetniško omika. Ali gledališče, ako hoče biti »Bildungsanstalt«, potrebuje take publike, in ker je še ni, mora gledati, da si je pridobi. (*Usloči se v hrbtu. Govori navzgor, v nebo, soncu, luni, zvezdam, univerzumu, bogu.*) Izdajati bi bilo treba popularne, jako cenene spise, pojačati kontakt umetnikov in pisateljev z občinstvom, pridobiti časopisje za to, da bi se bolj intenzivno pečalo z umetniškimi vprašanji, odpreti kritiki široko polje, potem pa jo, kjer se pokaže objektivno, tudi uvaževati.

Končno pa se ne varajmo. Tudi veliki publikum ima okus, ki pa ravna po istih fizioloških pravilih, kakor okus posameznika. **Toujours perdrix!** (*Pogled nenadoma zapiči v občinstvo.*) Tudi najboljših ljudskih iger bi se občinstvo nasitilo, ako bi ne dobilo druge hrane. Uniformovanje torej ne bi samo ubijalo umetnosti, temveč bi kmalu tudi v blagajni postalo občutljivo, gospod intendant!

A ne ostanimo zgolj pri besedah; naj Veliki Publikum sam vidi, kaj g. intendant smatra, da je delavnemu redu v »veselje in razvedrilo« in kaj celo »mučno«! (*Se odkreha, z mize vzame knjigo, z levo nogo stopi na stol, knjigo drži v levi roki, desna je uprta v bok. Bere.*)

Najprej »veselje in razvedrilo«, in sicer Fran Govekar, Rokovnjači:

Takole ... »Per mej štefecen«, pravi Blaž Mozol ... Mozol! »Tristo pošvedranih škarpetov in ena copata! Maroni di Napoli! Ali te imamo rokovnjač ušivi, pa bomo tudi tvoje tovariše. Jaz, Blaž Mozol, ki mi rokovnjači od daleč smrde, kakor hudiču krst, jaz sam jih zajamem. Prav nič se jih ne bojim, presneto, pet na vsak prst. Hej, Jošt Mencej, šalobarda nemarna, vina na

mizo, vina, žejen sem, da se kar kadim. Jujujujuju! Dames sem ga šele dva bokala. Uf, daj ga še en bokal! Mi smo mi! Kranjska kri ne fal!«

Tako. To je bila »duševna kopel«. Zdaj pa še nekaj »mučnega«. Za pomoč bom lepo prosil gospodično. Hvala lepa! *(Najprej odmakne od mize svoj stol, nato tudi stol ČAH. Izroči ji drugo knjigo.)* Kar sem stopite, izvolite knjigo spod mojega peresa, drama *Volja*. Sam bom kar na izust. Jaz bom igral Franja, vi berite prosim Margerito. Prosim začniva.

ČLOVEK ARNA HADŽIALJEVIĆ *(kot Margerita, negotovo)*: Kje si bil? Kaj delaš?

ČLOVEK LITERAT *(ji nazorno pokaže gesto in odigra njen part)*: Kje si bil? Kaj delaš? *(Ponovi in nakaže željan učinek in ton interpretacije.)*

ČLOVEK ARNA HADŽIALJEVIĆ *(kot Margerita, še negotovo)*: Kje si bil? Kaj delaš?

ČLOVEK LITERAT *(poudarjeno vokalizira ...res si želi pravega učinka)*: Kjeeee sii bil? Kaj deelaš?

ČLOVEK LITERAT: Dobro! *(Nadaljuje sam, kot Franjo.)* Nič. Ustrelim se.

ČLOVEK ARNA HADŽIALJEVIĆ *(kot Margerita)*: Kaj govoriš?

ČLOVEK LITERAT *(se ne more zadržati)*: Govoriiš ...

ČLOVEK ARNA HADŽIALJEVIĆ *(kot Margerita)*: Govoriiš ... Kaj govoriiš?

ČLOVEK LITERAT: Zdaj pa še enkrat prosim. *(ČAH še kar sledi zastavljenemu, malo jo pa tudi odnese.)*

ČLOVEK ARNA HADŽIALJEVIĆ *(kot Margerita)*: Kje si bil? Kaj delaš?

ČLOVEK LITERAT *(kot Franjo)*: Nič. Ustrelim se.

ČLOVEK ARNA HADŽIALJEVIĆ *(kot Margerita)*: Kaj govoriš?

ČLOVEK LITERAT *(kot Franjo)*: Čemu živeti? Kaj je življenje?

ČLOVEK ARNA HADŽIALJEVIĆ *(kot Margerita)*: Pritožuješ se? Ti?

ČLOVEK LITERAT *(kot Franjo)*: Jaz! Povej mi, kaj je življenje?

ČLOVEK ARNA HADŽIALJEVIĆ *(kot Margerita)*: Na kakšne misli si prišel danes?

ČLOVEK LITERAT *(kot Franjo)*: Nič danes. Tako je. Čaša je polna in ura poteka.

ČLOVEK ARNA HADŽIALJEVIĆ *(kot Margerita)*: Tvoja? Tvoja?

ČLOVEK LITERAT *(kot Franjo)*: Moja? ... Splošno govorim. Konec se bliža, družba se je preživela, človek nima nobene naloge več, človeštvo hira, umira. Kdor je pameten, pojde sam, dokler je čas.

ČLOVEK ARNA HADŽIALJEVIĆ *(kot Margerita)*: Ti si bolan.

ČLOVEK LITERAT *(kot Franjo)*: Bolan je ves svet. *(Nadaljuje kot Človek literat.)*

Tako! Bodi dovolj mučnega! Hvala! *(Primakne stol ČAH.)* Rad bi samo še pridal; in sicer da gre skromni Slovenec po dnevnem napornem

delu v gledališče namesto v gostilno samo zato, ker je ceneje, g. Intendant! (*Primakne svoj stol in sede. ČAH seveda navdušeno strmi v ČL.*)

ČLOVEK INTENDANT (*nervozen, razrvan, besen, mu ne ostane dolžan*):

Gospod E. K. je označil svoje stališče.

ČLOVEK ARNA HADŽIALJEVIĆ (*kot reakcija v bran ČL*): **Oglas! Tinktura zoper kurja očesa.** Gotovo najboljšo sredstvo za hitro odpravo kurjih očes, trde kože itd. Dobiva se v deželni lekarni »Pri Mariji Pomagaj«, M. Leustek, v Ljubljani.

ČLOVEK INTENDANT (*nadaljuje, poln gneva*): Gospod E. K. je označil svoje stališče! Njegovi nazori so mi bili že poprej znani, isto ceneno literarno-estetično blago so, ki se prodaja po srednjih šolah. Bog ve, ali so trezno prevdarjeni in jih njih glasnik sam smatra za resne in izvedljive ali so le doneča fraza iz gostobesednih ust ali zgolj domišljavi glas iz globočine literarne struje vpijočega literata, ki ne vidi nič razen bregov svoje struge in ne ve, kako gorko zunaj sije življenja solnce in kako bujno v tisočih in tisočih vedno spreminjajočih se oblikah klije in cvete umetnost. Naj je srečen ž njimi. A g. E. K. je moje misli tu malo tam malo zavil in tako bistveno spačil in to zahteva odločnega popravka.

Gosp. E. K. trdi, da zahtevam od pisateljev v »interesu blagajne«, naj pišejo igre po vzoru »*Treh parov čevljev*«, in izreka bojazen, da se bodo izključevali pisatelji izvirnih iger drugih vrst. To je od konca do kraja neresnično!

ČLOVEK ARNA HADŽIALJEVIĆ:

Oglasi!

Roncegno: najmočnejša naravna, arsen in železo sodržujoča mineralna voda, priporočana od prvih medicinskih avtoritet, pri anemiji, klorosi, poltnih, živčnih in ženskih boleznih, malariji itd. Pitno zdravljenje uporablja se celo leto. Zaloga v vseh trgovinah z mineralno vodo in v lekarnah.

ČLOVEK INTENDANT (*nadaljuje*): Intendancija je mnenja, da je treba sestavljati repertoar prevdarno, ne tje v en dan, in sicer po taccih načelih, da bo gledališče čim bolj ustrezalo svojemu namenu; intendancija je mnenja, da prazno gledališče gotovo kar nič ne ustreza svojemu namenu, da gledališče tudi ni zaradi kritikov in literatov, da je marveč gledališče namenjeno našemu domačemu živemu občinstvu – kakor ga je Bog vstvaril! –, in sicer ne kot prisilna duševna delavnica (*s pogledom prebode ČL na drugem koncu mize in rahlo zakruli*), marveč kot kraj, kjer se ima po naporu vsakdanjega dela nuditi takega razvedrila in odpočitka, kakoršnega prenašajo in si žele utrujeni živci in možgani. Intendancija meni, da se torej, sestavljajoča repertoar, mora ozirati na potrebe občinstva, upoštevajoča seveda, da občinstvo ni jednotno, marveč obstoji iz različnih slojev različne izobrazbe in vsled tega različne duševne dovzetnosti.

A g. E. K. je najprvo – ali v prid »naši Taliji« ali iz navade svojega poklica boriti se s kapitalom – prav samolastno in z zlobno doslednostjo spremenil ozire na občinstvo v ozire na blagajno. To mu prav zelo zamerim. Blagajniške številke nam služijo zgolj kot barometer obiska; a gre se nam – ne za blagajno – marveč za občinstvo, ki sedaj v dobi, ko se mu pripravlja občna volilna pravica, tudi na našem polju v zadevi gledališkega repertoarja ne bodi brezpravno! Ni vaša Talija, nas vseh bodi! Umetnost je umetnost! (*Seže po kozarcu, a ga v ihti pahne z mize.*)

ČLOVEK ARNA HADŽIALJEVIĆ:

Oglasi!

Vincenc Čamernik, kamnoseški mojster v Ljubljani (nasproti mestne elektrarne). **Izborna zaloga grobnih spomenikov** iz različnih marmorjev, granitov in sijenitov. Naprava kompletnih rodbinskih rakev tu in na deželi. Priznana solidna in točna postrežba.

ČLOVEK INTENDANT (*nadaljuje*): Gospoda E. K. nad vso banalno logiko vzvišenega predavanja o umetnosti sicer kot ljudje, navajeni, da si pri vsaki besedi kaj predočujemo, nismo vsega razumeli, vendar se da posneti, da g. E. K. ne ve, kaj je umetnost. Jaz tudi ne! Dokler pa ne najde g. E. K. onih bukev, v katerih je pojem umetnosti razložen na popolnoma jasen, prepričljiv način, toliko časa meni intendancija, da ne sme za merilo umetnosti kar slepo smatrati jedino le osebnega okusa g. E. K., ki nima v zakupu cele umetnosti, da ji mora biti marveč merodavnejši umetniški čut vsega občinstva, ki ga samo radi tega, ker ne soglaša v vsem z g. E. K., še ni proglasiti kratkomalo neizobraženim! (*Zadnjo besedo nekoliko zakruli.*)

»Umetnost« ne bo zaradi tega kar nič trpela. Gotovo je, da nekatere igre zahtevajo intenzivnejšega duševnega delovanja s strani gledalca kot druge; a nikoder ni zapisano, da je igra tem umetnejša, čim težje umljiva je. (*Zgine od mize in se vrne med branjem sledečega oglasa. V roki drži kozarec. Udje mu opletajo, kakor da bi se ga loteval nekakšen napad ali metamorfoza. Stojte prekine oglas in med kruljenjem nadaljuje s svojo tirado.*)

ČLOVEK ARNA HADŽIALJEVIĆ (*med branjem oglasa jo ČI prekine; ČI se ji studí*):

Oglasi! Mattonijev GIESSHÜBLER – naravna alkalična kislina, ki se po izreku medicinskih avtoritet s posebnim vspehom rabi pri boleznih: motenem prebavljenju, želodčnem kataru, slabem želodcu, pomanjkanju slasti do jedi, zgagi itd. ter katarah v sapilih, zaslizenju,

kaliju in hripavosti. V Ljubljani se dobiva v vseh lekarnah, večjih špecijskih prodajalnicah in trgovinah z jestvinami in vinom.

ČLOVEK INTENDANT (*nadaljuje v nakazani maniri*): Intendancija nadalje smatra za svojo dolžnost opozoriti na okoliščino, da pri našem sedanjem občinstvu narboljše uspevajo drame v obliki narodnih iger s petjem. Od pisateljev pa nikakor ne zahteva, naj pišejo igre po vzoru »Treh parov čevljev«, marveč intendancija bi jim nasvetovala, naj pišejo le prav dobre narodne igre, tako dobre, kakor jim jih le dopušča njih lastni »notranji impulz«. Pogoj narodni igri je domači milije. Kedar nam vzklije iz domačih tal pristna narodna igra, bo samo ustregla našemu gledališču.

ČLOVEK ARNA HADŽIALJEVIĆ in ČLOVEK INTENDANT (*ČAH začne brati, vendar ji ČI, sedaj že popoln monstrum, list iztrga in sam začne pospešeno brati oglas*):

Oglas! Čisto medicinsko ribje olje.

Blag. g. Milan Levstek, lekarnar v Ljubljani. Iz srca se Vam zahvaljujem za dobrotu Vašog neprecenjeno dobrog in pristnog medicinskog ribjog olja, katerog že dle časa samo iz Vaše dobro znane lekarne naročam in uporabljam za sebe in svojo rodbino sigurnim učinkom. Isto je prijetnega ukusa in lahko prebavljivo. Prosim, pošljite mi zopet šest steklenic. Pozdravljam in ostajam Vam udani ... (*List deloma zbaše v usta, deloma pa raztrga. Povzpne se na mizo in se vzravna.*)

ČLOVEK INTENDANT: S pripravami za bodočo sezono je že dela čez glavo, nimam več časa za nadaljnje neplodne polemike. Intendancija bo hodila mirno svojo pot naprej, o kateri je popolnoma prepričana, da je edina mogoča in zaradi tega prava in katero odobruje ogromna večina občinstva.

ČLOVEK LITERAT *(tega ne požre zlahka, saj je bila krnjena čast ČAH. Vstane, spleza na mizo in ČI v slow-motionu zada dobro odmerjen levi kroše. ČI izpljune požrti kos papirja v publiko, se sesede in obleži na mizi na hrbtu kakor hrošč. ČL skoči z mize in se zmedeno opravičuje ČAH zavoljo svojega dejanja, vendar mu ČAH nameni nasmeh, objem in mogoče celo poljub.):* Oprostite! Iskreno se opravičujem, to mi ni nič kaj podobno, vendar nekaj je zad ... zad je hinavstvo. Pizdun!

ČLOVEK INTENDANT *(s piskajočim glasom, na mizi opleta z udi kot hrošč):* To niso ljudje, temveč številke v tolpi!

Gospa iz Astrahana

Človek Igralka sedi pred šminkirno mizo in se občuduje. Na mizi pudrnica, pismo. Monolog spremljajo napisi, kakor jih poznamo iz nemih filmov, ki pomagajo pri razumevanju žlahtne ruske besede.

ČLOVEK IGRALKA: Любляна.

Napis: »Ljubljana ...«

Мне было хорошо в России. В России было хорошо. Ах, эти прекрасные русские театры! Моя любимая Россия!

Napis: »V Rusiji je bilo lepo! ... Moja lepa ruska gledališča! Moja ljuba Rusija!«

Вот и все. Теперь я в Тбилиси. Меня провожают за границу. Веселые товарищи актеры »Гнездо перелетных птиц«. Последний вечер и я уеду.

Napis: »Dovolj! Zdaj sem v Tbilisiju ... kjer mi prirejajo slovo veseli tovariši igralci Gnezda ptic selivk. Zadnji večer pred odhodom.«

Я получила письмо. »Приежай. Твоя Вера.« На самом деле Вера это мой супруг и мастер. Да мастер. Самый лучший! »Жесть Мурочка! Не хорошо! Надо держат тон. Вставать пластично! Ну, еще раз! Пластично!« Какие тренинги!

Napis: »Prejela sem pismo! Pridi! Tvoja Vera ... Vera je moj soprog in mentor. Najboljši! Gesta Muročka, gesta! Ni dobro! Treba je držati ton! Vstajaj elastično! Še enkrat! Elastično ... Kakšni treningi!«

Он меня научил всему. Мой любимый супруг. Второй супруг. Первый был очень богатым. И я была очень молода. Я родила ему двух детей. Яков и Иван – мои мальчики!

Napis: »Moj soprog me je naučil vsega. Moj soprog. Drugi soprog. Prvi je bil zelo bogat in jaz sem bila zelo mlada. Rodila sem mu dva otroka. Jakoba in Ivana, moja malčka.«

Когда я увижу их следующий раз? Увижу ли я их вообще? Увижу ли я Россию?

Napis: »Kdaj ju bom spet videla!? Ju bom sploh še videla!? Bom sploh še kdaj videla Rusijo?!«

Хватит! Все. Завтра рано утром уеду.

Napis: »Dosti, dosti! Jutri zarana odpotujem.«

Большевики сказали, что ничего не возьмут, но забрали все.
Большевики. Все деньги от спектакля, дорогое японское кимоно ...

Napis: »Boljševiki so obljubili, da nam prizanesejo. Ampak so vzeli vse. Boljševiki ... ves denar od spektaklov, bogat japonski kimono ...«

... золотые часы, бриллиантовое ожерелье, парики, четыре чемодана, зеркала, ковер, мебель и еще много всего ...

Napis: »... zlato uro, diamantno ogrlico, lasulje, štiri kovčke, ogledalo, preprogo in še in še in še!«

У меня осталась только два бриллианта... Я спрятала их вот сюда.

Napis: »Ostala sta mi le dva diamanta. Skrila sem ju.«

На них я куплю валюту.

Napis: »Zamenjala ju bom za valuto.«

И письмо. »Приежай. Твоя Вера.« Вера. Это мой супруг. Путята.

Napis: »In pismo!!! Pridi! Tvoja Vera! Vera ... to je moj soprog Putjata ...«

Любляна ... Я искала и искала ее на географической карте. Едва, едва нашла маленькую точку.

Napis: »Ljubljana. Ljuuuubljana ... Iskala in iskala sem jo po geografski karti! Komaj sem našla majhno piko.«

Это была Любляна. Любляна.

Napis: »To je bila Ljubljana.«

Ogledalo se odpelje. Stol se odmakne. Tema. Luč na Človeka Občudovalca. Sedi med publiko s piškoti v naročju. Dih; kot bi slišali dolge valove, ki se razlivajo na obali. Spremlja ga glasba. Spregovori občestvu: vneseno, navdušeno, mestoma temačno in morbidno, sakralno. Tudi v nadaljevanju se vse skozi obrača na občestvo.

ČLOVEK OBČUDOVALEC: Odpravil sem se k nji. Deževalo je, žalostno je bilo, vlažno. Čevljev se je prijemalo redko blato, tenko polito po asfaltu, ki je bil spolzek in masten in vsepovsod posut z mrtvim listjem. Ne, ne bo mi povedala tistega, kar jo je v zadnjih dneh neprestano vznemirjalo. To zdaj natanko vem. Povedala mi bo tisto, kar le sama hoče. In do meja, ki vem, da jih je dodobra premislila. Odvrigel sem cigareto in odšel v njeno hišo. Napis na vratih. Njeno ime in pri-

imek. Nič drugega, kakor pri vseh, ki je njihovo ime pojem, vsebina, usoda in so zato nazivi in naslovi odveč. Potrkal sem dvakrat dovolj močno. Nihče se ni oglasil. Vstopil sem. Vrata v njeno sobo so bila kot zmeraj odprta, tako da sem jo zagledal že iz predsobe.

Ona se pripelje na sredino odra na črnem kanapeju, vsa v belem. V polni luči se pokaže le, ko se nagne naprej v soj svetlobe, večino časa pa preždi v polsvetlobi.

Sedela je z obrazom proti meni. Zatopljena je bila v branje. V zgodnjem jutru odprta bela pisemca. Stal sem na pragu njene sobe. Bivališče tihega, nevsiljivega uboštva, ki gleda vanj eno samo okno in skozenj nekaj elegantnih smrek z vrta nekdanjega dekliškega liceja. Pozdravil sem. Ni me slišala. Stopil sem korak proti nji in spet pozdravil. Začutila me je z očmi, dvignila glavo in se nasmehnila. Pokazala je na pisemca. Pri tem je bila mirna, čutiti je bilo njeno zadoščenje. Vendar se mi je zdela tako uboga. Stara, brez gledališča, neiskana, pozabljena. Njen minuli čas se je zgubljeno pasel po sobi, tako podobni sobam hiralnic in zavetišč, in predel mreže žalosti med preprostim pohištvom in bledosivimi stenami. Njene oči me razumno, sveže in napeto gledajo. Da, njeno telo je bolno, njen duh pa spomladansko plodovit in jesensko zrel.

(3x dih, nato Njegovo dihanje zastane.)

ČLOVEK IGRALKA *(z opaznim ruskim akcentom)*: Da, Fran. Fran, da. Da, on da ...

ČLOVEK OBČUDOVALEC *(presenečeno)*: Lipah! Lipah! Lipah! Fran Lipah!

ČLOVEK IGRALKA: Fran me je imel rad.

ČLOVEK OBČUDOVALEC *(prevzeto)*: Sunkovito premakne desnico nekoliko vstran *(ona se otožno zazre v licejske smreke)* in se zazre v licejske smreke. *(Pavza.)* Dolgo gleda tja. Večkrat se tako zazre. *(Pavza, 3x dih.)*

ČLOVEK OBČUDOVALEC *(vstane na 5)*: Bo še govorila o Lipahu? *(Sede na 5.)* Čakal bom. *(Pavza.)*

ČLOVEK OBČUDOVALEC *(3x dih, vstane na 3, vznemirjeno, a vljudno)*: Ste bili na Lipahovem ... pogrebu?

ČLOVEK IGRALKA *(presenečeno)*: Nisem šla na pogreb. Ostala sem v avli, sem začela tako jokati, da nisem odšla na pokopališče. *(Pavza, zre v licejske smreke.)*

ČLOVEK OBČUDOVALEC *(spreleti ga srh in sede)*: Še zmeraj gleda v licejske smreke in molči. *(Pavzira; potrepnja levega, prime desnega za koleno; sprednjemu na uho, zadaj sedečim:)* Nič več o Lipahu?! Nič več o Lipahu?! Nič več o Lipahu?! Nič več o Lipahu?! Nič več o Lipahu?! *(2x dih.)*

ČLOVEK IGRALKA *(zadržano iz polsvetlobe)*: Zelo rada sem imela Lipaha. O njem vam bom lahko govorila. *(Se pomakne v soj svetlobe.)* O Lipahu, da. *(Vpotegne se in vzame lasuljo za tragični moment.)* Koliko toplote je imel v srcu. Umril je kot Musorgski. Ta je tudi padel po stopnicah. *(Pavza; njega znova spreleti srh.)* Fran me je imel rad. Moj dragi rajniki Fran. *(Njena roka izriše sled v luči.)* Ni šel rad nikamor. Nikoli nisem bila pri njem, šele po njegovi smrti sem šla pogledat tiste vijugaste, strašne lesene stopnice. *(Vnovič ji pogled zbeži v licejske smreke.)*

ČLOVEK OBČUDOVALEC *(roke v molitvi se dotikajo ustnic, ves njen part je zadrževal silno navdušenje)*: Kot sem domneval, vrnila se je k Lipahu! Vse je do pike premislila! *(Naježi se.)* Izpovedala bo del svoje bridkosti! *(2x dih.)*

ČLOVEK IGRALKA (*vznemirjeno*): Na tistih stopnicah bi se zdrav človek ubil, on pa je bil bolan in sam. Srečevala sva se le v gledališču. (*Vznemirjeno pohrkava, kot da bi vrela voda.*) Samo pogledal me je in že je vedel, da me nekaj teži. (*Pohrkava.*) Rekla sem mu: 'Fran, ko bi ne bilo tega akcenta!' 'To že,' mi je odgovoril, 'a ti se ga ne boš nikoli znebila.'

ČLOVEK OBČUDOVALEC (*zgrabi kolena sosedov*): Vznemirjena je!

1. Teatralni Moment

ČLOVEK IGRALKA: Tisk me je podpiral. Samo (*pohrkava*) gospod X ne in (*pohrkava*) gospod Y. Gospod X mi po petintridesetih letih služenja njegovemu narodu napiše za jubilej: 'Vzlic visoki starosti je govorila tako slabo slovenščino kakor še nikoli.' Iztrgala sem tisto in zmečkala. Ne zato, ker bi hotela, da bi mi samo laskali, ne. Zato, ker mi je bilo tako zoprno in težko. S takšnim sadizmom me bijejo po najbolj občutljivem mestu ... (*Se udari s pestjo po grodnici.*)

ČLOVEK OBČUDOVALEC (*plane pokonci*): Njena prva stiska torej: njen akcent, njena slovenščina!

ČLOVEK IGRALKA: ... po moji Ahilovi peti, kakor je rekel Lipah. Rekel je večkrat: 'Pri tebi bo akcent vedno ostal.' (*Dvojnemu udarcu po grodnici sledi pohrkavanje.*) In tudi gospod Y, kadar je pisal, ni nikoli pozabil udariti po Ahilovi peti. In Fran je vse to videl na mojem obrazu in rekel: 'Ah, pusti to, saj vidiš: nič ne morejo proti tebi kot umetnici, pa te bijejo po Ahilovi peti.'

ČLOVEK OBČUDOVALEC: Njen ton je vedno bližje tistemu pretresljivemu iz velike scene v Norici.

ČLOVEK IGRALKA: Fran, sem mu rekla, zakaj so me potem vzeli v teater, saj so vedeli, da mi je že dvaintrideset let, da imam rusko šolo, da se tega ne bom nikoli znebila. Zakaj so me potem vzeli?

ČLOVEK OBČUDOVALEC (*zapusti svoje mesto, brez piškotov, stopi na oder*): Tega ne govori z menoj! Govori z njim!

ČLOVEK IGRALKA: Jaz nisem prosila, nisem silila, sami so mi ponudili.

ČLOVEK OBČUDOVALEC: Šele zdaj govori meni.

ČLOVEK IGRALKA: Ko sem se učila Nastasje Filipovne v slovenščini ...

ČLOVEK OBČUDOVALEC: Idiot!

ČLOVEK IGRALKA: ... sem dobila boleč triangel tu gori, ker sem se tako silno mučila.

ČLOVEK OBČUDOVALEC: Dostojevski! Skoraj z vsemi prsti grebe na sredi nad očmi, kakor da si bo s prsti odprla čelo. Delo, delo, njeno trdo delo! Saj ljudje tega ne vedo, si ne morejo misliti, kako neusmiljeno je delo človeka, ki ga preganja njegovo poslanstvo!

ČLOVEK IGRALKA (*pokaže na tabure*): Mislila sem po rusko, govoriti sem morala po slovensko. V nekaj tednih.

ČLOVEK OBČUDOVALEC (*spoštljivo sede, se sezuje, zavozla in odvozla vezalke, orgazmično obuje copatke, prestavi tabure bližje*): Zelo jasno mi je, gospa. (*Vstane, občinstvo zaprosi, naj mu poda piškote, se vrne in sede.*) Treba je ogromno vaditi.

ČLOVEK IGRALKA (*vzame skodelico*): Ogromno. Gre tako za fizično kot tudi za duševno naprezanje. Gre – (*on izmotava piškote iz ovoja; šum jo moti zato prijazno počaka, da dokonča*) – gre za vsak stavek.

ČLOVEK OBČUDOVALEC (*vstane hitro*): Vsak stavek? Vsak!? (*Naredi mali mizanscenski polkrog in ji ponudi piškote.*) Recimo – vstopila je mati in nam je prinesla kavo?

ČLOVEK IGRALKA (*vzame piškot, ga pomoči v čaj, pol zmehčanega piškota ji pade na tla, drugo polovico pozoba, on hoče pobrati odpadli del keksa, njen pogled ga ustavi; ona v mislih prisluhne stavku*): Treba ga je razsvetliti. (*Poda mu skodelico s svojo podobo, brez besed interpretira stavek ob glasbeni spremljavi, pojavi se napis s stavkom.*) »Vstopila je mati in nam je prinesla kavo.«

ČLOVEK OBČUDOVALEC (*sedi, njena interpretacija ga sezuje*): Pove stavek, ki sem ga predlagal! Zapel je ves jasen, ponujajoč je bil in – razsvetljen! (*Podkrepi.*) Ni ostal samo v ušesih, prebil se je skozi v možgane in se postavil na noge, trodimenzionalen! (*Ona se zazre v licejske smreke.*) Znova se zazre v licejske smreke.

ČLOVEK IGRALKA (*si nadene periko za »bridko ihto«*): Koliko grenkobe, bože moj. Teater (*pohrkava*) dá več grenkobe kot radosti. Eleonora Duse je ob koncu živela na strehi in nihče ni smel k nji. Toliko razočaranja je pretrpela. Ona! To je vse. Pika. (*Bridko.*) Nerada govorim o sebi, nerada se baham, zoprno mi je to. A bom povedala.

2. Teatralni Moment

ČLOVEK OBČUDOVALEC (*vzhičeno krili s skodelico in poliva*): Zgrabi jo bridka ihta.

ČLOVEK IGRALKA: Nekoč me je Milan vprašal: ...

ČLOVEK OBČUDOVALEC (*še zmeraj poliva*): Skrbinšek!

ČLOVEK IGRALKA: »Zakaj nam nisi nikoli povedala, kaj si bila? Bila si znana, priljubljena, zakaj nam nisi tega nikoli povedala?« Odgovorila sem mu: »Milan, čemu bi? Bila sem to, kar sem zdaj, moje delo govori, kaj bi potem jaz govorila?«

ČLOVEK OBČUDOVALEC (*prevzet*): Uf. Gospa! Bleščeča Volga, mladost, radost ustvarjanja, biseri in briljanti in cvetje slave in širna mati Rusija (*zakorači proti publiki*); zdaj uboštvo, samota, tesnoba in toliko bridkosti gôri pod žalostno licejsko jesensko smreko.

ČLOVEK IGRALKA: Nekaj vam bom povedala, s tem bo vse povedano, s tem vam bo takoj vse jasno. Ko sem prišla, sem bila brez denarja. Vidite, pridem v Ljubljano, mesta ne poznam, nikogar ne poznam. To je bil začetek. Začetek z veliko črko. Neznani ljudje so me sprejeli, dali so mi bele rjuhe. Bele rjuhe! (*Pavza.*)

ČLOVEK OBČUDOVALEC: !!! (*Namesto njega spregovori napis »!!!«*.)

ČLOVEK IGRALKA: Tako se je začelo moje poznanstvo s slovenski ljudmi. Neka stara ruska pravljica pripoveduje o Ivanuški, ki si je želel, da bi bil ves svet ena sama glava, da bi jo odsekal. Jaz pa bi rada, da bi bil ves slovenski narod ena sama glava, da bi jo POLJUBILA. (*Se sesede vase in hrope.*)

ČLOVEK OBČUDOVALEC (*odloži skodelico in piškote, prične ploskati, hkrati se pojavi napis »Aplavz!«*): Utrudila se je. (*Ona se dvigne, on jo pogleda.*) Čaka, da bom kaj rekel. (*Ona se spet sesede.*) Nekaj hipov počiva. Njeni živci so tanki kot pajčevina.

ČLOVEK IGRALKA (*hrope*): Slabo zdaj spim. Včasih pride misel za mislijo, druga za drugo se nizajo kot biseri. (*Prekine aplavz, pojavi se napis »Konec aplavza!«*.)

ČLOVEK IGRALKA: Spominjam se, kakšen strah je imel pred stopnicami.

ČLOVEK OBČUDOVALEC: Lipah!

ČLOVEK IGRALKA: Ko so mu očitali, da je pijan, je žalostno pogledal po nas vseh in rekel vdano in mehko: 'Ne tako, gospodje, ne tako!' Bil je človek, bil je plemenit. Včasih se je tresel. Prosil me je, naj mu na odru ne nalijem čaja. Ne morem držati skodelice, je rekel, se mi roka trese. Takrat sem mu rekla: 'Nehaj, Fran.' 'Ne morem,' je rekel, 'ne morem, samo takrat, ko malo pijem, se mi ne trese roka.' Stopnice, da, stopnice ... Imel je nekakšen mistični strah pred stopnicami.

ČLOVEK OBČUDOVALEC: Rad bi slišal še veliko takega. (*Pobere skodelico in piškote, vrne se na tabure.*)

ČLOVEK IGRALKA (*ga rezko prekine iz polsvetlobe*): Rada bi pozabila. Vse to bi rada pozabila. Pustite. (*Obsedi sključeno, hiperventilira.*)

ČLOVEK OBČUDOVALEC (*postavi diagnozo*): Tako silno se je vznemirila, kot še nikoli doslej. Zgubila je oblast nad seboj, bolečina ji je zalila zavest.

3. Teatralni Moment

ČLOVEK IGRALKA (*tiho, skoraj brez glasu*): Takoj po jubileju so mi vzeli tistih šest tisoč dinarjev, ki jih dobivajo vsi upokojeni igralci in igralk. Tudi moj portret je kmalu po Norici izginil s hodnika. Takrat nisem mogla molčati. Rekla sem: 'Jaz sem še tu. Jaz sem še živa. Zakaj so odstranili moj portret?' Kakor da je treba vsak spomin, vsako sled za mano črtati, zbrisati. (*Se zgrudi.*)

ČLOVEK OBČUDOVALEC (*prevzet*): Govori tiho, slišim krik.

ČLOVEK IGRALKA (*se zdrami*): Petintrideset let sem prinašala med tiste zidove svojo dušo, (*naprej krikne po rusko*) ONA ŠE BIJE TAM, ŠE ŽIVI. (*Pojavi se napis »Ona še bije tam, še živi!«, ona po kriku omahne.*)

ČLOVEK OBČUDOVALEC: To je strašno. (*3x dih.*) Molk, ki se zdaj pogreza vanj, traja že minuto (*3x dih*), dve minuti, še več. (*Vstane, se ji približa.*) Ne joče. Ene same solze ni. Njene oči ugašajo, ugašajo, ugašajo (*sledi njenemu pogledu*) in potem mrtve in mrzle strmijo v sivkastobledi zid. (*Se nameni preveriti pulz, premami ga zmehčana polovica piškota na tleh, ki jo pobere in z užitek uporabi.*)

ČLOVEK OBČUDOVALEC (*začne prebirati njena pisemca*):

Ljubi zlati moji Nablocki HVALA. Cirila Medvedova

Mnoga Vam HVALA. Marijan Matkovič

Sprejmi te rožice v revno ZAHVALO ...

... se Vam za dolgoletno ... v imenu Umetniškega sveta Drame ...

Pridružujem se vsem enodušnim ... Andrej Kurent od vojakov iz Sara-jeva

Bila si moja žena mnogo pik! ... žal samo na odru. Lipah?

ČLOVEK IGRALKA (*ga pogleda, v ozadju napis »Lepo, kajne? Kot Musorgski. Po stopnicah ...«*)

ČLOVEK OBČUDOVALEC: ZAHVALJUJEMO se Vam ...
Vous REMERCIE, chère Madame, pour toutes les heures inoubliables.
Radojka Vrančič
Ješčo i ješčo raz SPASIBO. Konjajevi

ČLOVEK OBČUDOVALEC (*jo dvigne in zapleše z njo v ritmu daktilov*):
»Spoštovana, še danes mi je živo v spominu pozno popoldne v zgodnji jeseni, ko sem na tedanjem frančiškanskem mostu zagledal ženo z bujnimi zlatimi lasmi ...«

Ta otožen ritem daktilov: pòzno popóldne v zgódnji jeséni? Kakor tam od onstran.

»... zlatimi lasmi, ki je bila za našo sredino povsem nenavaden pojav ...«
Spet daktili, daktili: za nášo sredíno, za nášo sredíno povsem nenaváden pojav.

»To je ona, sem si rekel, igralka, ki je prišla iz Rusije k nam.«

Ali je niso vsi tako gledali? Začudeno, vneto, radostno, to igralko.

»Pri vseh tistih, ki jih imamo radi, nujno ostajamo osebni. Povedal bi Vam rad, da mi je bila vsa ta dolga leta ...«

Vsa ta dolga leta.

»... vsa ta dolga leta vaša umetnost neizrekljivo draga in da sem Vam iskreno hvaležen za vse tisto, kar mi je bilo dano doživljati ob čarovnjah Vaše bogate, z bleščečo se neposrednostjo in izvирnostjo prežarjene narave.« Spet daktili.

»Kar ste igrali, ste na Vaš svojstven način na odru živeli. Zato je od Vaših besed in kretenj zmeraj držala ravna pot predvsem v naše srce, v globine podzavestnih občutij.«

In zdaj s srcem:

»V teku let ste postali naši.«

Vse sem povedal ...

ČLOVEK OBČUDOVALEC (*vesolju*): Vélíka žena! Čemu vsa grenka strmeti v bleđi zid, ko pa je Vaše življenje tako bogato obloženo s sadovi?

ČLOVEK IGRALKA (*spokojno*): Minilo je mnogo let.

ČLOVEK OBČUDOVALEC (*zaključí*): Kako je to rekla! Da si začutil grenko skrivnost časa, ničevost človeškega bivanja. Da si zaslišal pesem o neminljivosti gozdov in gora in o mladosti, ki se nikoli ne povrne. Ona je vse to povedala z enim stavkom.

Napis: »Konec.«

